

JAN OSKAR SVERRE I STORMENS ÖGA

Något om *J Guillous* fyrtio år i den publicistiska hetluften och ytterligare något om ohöjld cellglädje och 1970-talets fraktioner

av

Mats Parner

”Det är i efterhand min övertygelse, att om Peter Bratt och jag valt advokaterna Henning Sjöström och Leif Silbersky, som vilken hustrumördare som helst skulle haft vett att välja, så hade den rättsliga delen av IB-affären fått ett annat förlopp än vad som nu blev fallet, ett helt annat förlopp.”

(Sidan 222 i ‘Ordboken’)

☒☒☒ **Ordets makt och vanmakt** (Pirat), Jan Guillous memoar om hans envetna hamrande på skrivmaskinen i mer än fyra decennier, recenserades av Håkan Arvidsson i SvD den 2 sept.

Intressant och bitvis rent ”sensationell läsning”, noterar recensenten, dessutom ”välskrivet och spännande”. Ändå tycker han sig ha upptäckt ett ”svart hål” i boken:

”Vad i Guillous livshistoria har givit honom denna mirakulösa energi, denna till hämndlystnad gränsande tävlingsinstinkt?” frågar sig Arvidsson. ”Man kan inte värja sig mot intrycket att JG måste vinna alla de strider han deltar i, att han måste stå fram som den självklare segraren, när kampens dimmor lättat. Den sidan hos författaren skulle behöva en skarpare belysning.”

Håkan A:s funderingar tycks mig en smula aningslösa och (SvD)anpassade. Alla som läst (den i långa stycken självbiografiska) **Ondskan** från år 1981 eller skaffat sig nödtorftiga kunskaper om Jan G:s säregna uppväxtförhållanden på annat sätt vet besked: får man general-smörj av sin styvfarsa nästan dagligdags, så knäcks man för tid och evighet ... såvida man inte tvärtom blir okänslig och ömhudad som renläder. Guillou platsar med klar marginal i den senare kategorin.

Till detta bidrar säkert också hans delvis makabra erfarenheter från skolåren på Solbacka. Han bröts inte ner där heller och står onekligen i tacksamhetsskuld till sin unika genupsättning.

Men även fängelsevistelsen efter IB-avslöjandet torde spela roll. JG hade ännu inte fyllt 30, då han placerades i isoleringscell på först Långholmen och sedan på anstalten i Österåker efter att ha berövats friheten i ett par skamlöst manipulerade processer. Jan Guillou visste att han slogs för sanning och rätt, och han var också medveten om att han stöddes av nästan alla med hjärtat och hjärnan i behåll i vårt samtida konungarrike. Det passade honom förträffligt. En given följd blev att han mådde som en prins i sitt inburade skick. ”Den underbara tiden i isoleringscell” är mycket riktigt den lika talande som avväpnande rubriken på ett av kapitlen i hans memoar (sid 258ff).

Man kan lugnt påstå att uttrycket ‘rätt man på rätt plats’ här får en något surrealistisk touche...

Dock finns ingen som helst ironi bakom den citerade rubriken; Jan Oskar Sverre Lucien Henri med det (nere i Frankrike) rätt vanliga efternamnet Guillou trivdes ypperligt i hjälterollen som politisk fånge. Peter Bratt gjorde det inte. För honom blev isoleringen en försmak av helvetet.

Jag var själv medlem av Folket i Bild/Kulturfronts föreningsstyrelse under IB-härvan och hade därför regelbunden kontakt med Guillou och kompani i flera år. Den 25 januari 1974 skrev JG ett längre brev till mig från Långholmen, och både form och innehåll i detta brev illustrerar, på ett nog så slående sätt, den gamle internens teser i den nya Ordboken. Själva brevtonen är i det närmaste rent euforisk. Ja, författaren är en man som nu funnit sin livsuppgift – att lära ”rikets högste herrar” att en gång för alla veta hut! Emellertid är skurkarna på intet sätt en flock snälla och välmenande korgossar. De är tvärtom svårhanterliga. ”Vi vet att vi har rätt, men vi *får* inte den rätten utan vidare.” Men lyckligtvis finns ingen orsak att misströsta: ”Hittills har vi fört en korrekt linje. Fortsätter vi med det, så kommer vi att besegra motståndarna till slut.”

Formulerar man sig på det viset är man allt annat än stukad och tilltufsad.

Guillous behov av fiender kan nog betraktas som mer eller mindre konstitutivt. Jag förstår inte att någon häpnar över detta. Anser man att Jan G efter IB-affären, efter Solbackaåren och efter det obligatoriska ”efter maten-stryket” som tonåring i styvfaderns regi bör vända andra kinden till och försonas med sina plågoandar, så ställer man i praktiken orimliga krav.

”Allt vad I viljen att människorna skola göra Eder...” må vara en ‘gyllene regel’, men allmänt tillämplig är den inte.

Ganska exakt 50 procent av de 476 sidorna i boken om JG:s ”skrivande liv” är reserverade för hans tid på Folket i Bild/Kulturfront med IB-avslöjandet som kulmen. Här finns åtskilligt med sprängstoff om, åtminstone för mig, tidigare okända förhållanden.

T ex får jag veta att den arme Håkan Isacson, Bratts och Guillous ojämförligt främsta IB-källa, under ett halvår ägnade sig åt ett ganska avancerat dubbelspel. Efter att helt sonika ha sparkats från Informationsbyrån på grund av en obetydlig stöld tydde han sig till FiB/K, och i synnerhet till Peter B, av skäl som i klartext var den lättbegripliga hämndens. Håkan I ansåg sig kort sagt orättvist behandlad och började därför kasta grus i spionbyråns finstämda maskineri. *Samtidigt* informerade han sin tidigare uppdragsgivare om att FiB/Kulturfront, genom Bratt och Guillou, var IB hack i häl – givetvis utan att avslöja sin egen nyckelroll som Peters och Jans sagesman. Att Isacson bibehöll kontakten med IB hade sina rutiga skäl: i det längsta närde han ett fåfängt hopp om att tas till nåder igen. Så blev det nu inte. Efter ca sex månaders vacklan övergav han sina byråvänner för gott och slöt sig fullt ut till de nya kompisarna på Folket i Bild.

Till en början var Håkan I alltså ”en dubbelagent som gick bakom ryggarna på oss lika mycket som på sina förra arbetsgivare” heter det på sid 250 hos Guillou.

Isacson var klassiskt bildad och rikt begåvad. Han dog i djup misär bara 59 år gammal (2002), alkoholiserad och helt utan livsgnista.

Överraskande på gränsen till sensationell är också uppgiften om att varken Bratt, Guillou eller Isacson dömdes av våra juridiska instanser. Fängelsestraffen, tolv månader bakom galler, hade mätts ut i förväg på högsta ort som en konsekvens av (IB)affärens ”starka politiska övertoner”. Givet dessa övertoner kunde grundlagen sättas ur spel. Jan G berättar också att han, genom sin advokat (Hjalmar Petri), erbjöds nåd av källor inom regeringen, såvida han inte envisades med att överklaga tingsrättens årslånga dom.

Det behöver väl inte tilläggas att han i det läget överklagade närmast med ryggmärgsreflexen.

☒☒☒ Såvitt mig bekant har J Guillou aldrig tidigare skrivit en rad om sitt medlemskap i det Kommunistiska Förbundet (KFML) som, 1973, lättvindigt upphöjde sig själv till parti och antog namnet SKP. Det gör han nu och är ganska så utförlig på den punkten. Visst, JG var förbunds- och partimedlem i ett antal år i likhet med ”alla” oss andra.

Det som, numera, framstår som mest betänkligt för honom med det här engagemanget var den flerdubbla bokföringen – det notoriska ”myglandet”, som Guillou uttrycker saken. Text menar han att De Förenade FNL-grupperna – ”den svenska vänsterns absolut viktigaste organisation” – ”helt och fullt styrdes av KFML”, som i årtal figurerade bakom kulisserna (sid 100). Också Folket i Bild/Kulturfront hölls i strama tyglar enligt samma gängse mönster: ”En naturlig följd av att tidningen organisatoriskt byggdes upp som en enhetsfront var att KFML troligtvis skulle bli den osynliga, men politiskt beslutande, kraften inom föreningen” (sid 142).

I praktiken kom det också att bli på det viset.

Jag hyser sympati för Guillous rättframma tolkning men inser på samma gång att det spörsmål han lyfter fram inte är enkelt. Sk politiska fraktioner kan ju inte bannlysas eller förbjudas utan vidare. Anders Ehnmark har skrivit en läs- och tänkvärd, och avgjort dråplig, essä på just detta tema i **Arvskifte** (Norstedts 1983). Den boken finns på alla bibliotek med självvaktning.

Jobbigt var det förvisso att vara dubbelansluten: FiB/Kulturfronts styrelsemöten var ambitiösa tillställningar på lördagar och söndagar från bittida till sent var eller varannan månad. Men vi i fraktionen träffades redan på fredagen i ett par timmar hemma hos Greta Hofsten (1927-1996) ute i Bromma och drog upp riktlinjerna för de stundande helgövningarna. Ordförande Hofsten, som var Inga Thorsons yngre syster, hade ett påfallande väl möblerat hjärnkontor och lyckades på något vänster förena sin marxist-leninistiska övertygelse med en lika djup kristen tro. Ingen begrep egentligen hur. Tidigare framgångsrik socialdemokrat och ämbetskvinna i (s)-karriären förtjänade hon nu uppehållet i brevbärarsvängen och överlevde på ”yoghurt och idealism” (för att låna Peter Bratts karakteristik i boken **Med rent uppsåt** (Bonniers 2007)).

De här fredagsseanserna var strängt taget bara leninistiska reflexer från svunna tidsskeden och ärligt talat relativt oskyldiga sammandragningar. Nog kan man ondgöra sig över ’myglandet’ à la Jan G. Men djupare sett var det historien som upprepade sig, inte som tragedi, men *som fars* (som Karl Marx skulle ha sagt). Vi som församlades i Bromma hade en ideologiskt blind fläck i vårt gemensamma bagage. En och annan lever tyvärr alltjämt med den fläcken intakt.

Man bör ha i åtanke att det handlade om ”principfasta kamrater som aldrig log”, framhåller JG med en karakteristisk formulering (sid 288). Det är kanske inte alldeles rättvist; Greta H kände till hur slipstenar skulle dras, men hon kunde också skratta och skämta, möjligen rentav dansa.

☒☒☒ Skriftställare Guillou är generös med underbetygen och delar ut mängder av politiska örffilar i sin exposé, i regel befogade sådana. Två av mottagarna heter Göran – med tillnamnen Elwin och Skytte – och två andra skriver sig Jan (av familjerna Myrdal och Stolpe). En genuin begåvning från samma välsituerade överklass som författaren själv utspys också utan pardon:

”Den historiska sanningen /är/ att Olof Palme medvetet hade ljugit från början till slut under IB-affären” (sid 244).

Provokatören och falskspelaren Gunnar Ekberg, en man utan vare sig heder eller samvete, blir även han avklädd och avrättad, lyckligtvis enbart i bildligt hänseende. Inte heller forna meriter som kvinnlig vänsterkoryfé längst fram i manegen tycks imponera på uppvigglaren JG. Den här meningen förtjänar att bli klassisk:

”I samma ögonblick som Gudrun Schyman åkte dit för sitt mångåriga, systematiska och bitvis förslagna skattefusk stod det klart att vi skulle få ett nytt feministiskt parti i landet” (sid 448).

Inte oväntat har Guillou reserverat åtskilliga sidor för ”Geijer-affären” och Rekord-Magazinet, och detsamma gäller lika självklart hans gränslöst populära sagohjältar Carl Hamilton och Arn Magnusson. Det är trots allt dessa bägge herrar, som har lagt grunden till överförmyndare JG:s ekonomiska oberoende de närmaste 2000 åren. Men varken Carl eller Arn intresserar mig över hövan. Luntorna om dem är i och för sig välgjorda – ”Per Stigmans äventyr” för vår tid, skulle man kunna säga – men det rör sig knappast om litteratur av det outhärliga slaget. Man har sin tid här på jorden till annat än att tröska igenom allt detta.

Helt annorlunda förhåller det sig med ”Ordets makt och vanmakt”. Det arbetet är sensationellt gediget, och jag tror mig aldrig tidigare ha stött på en Guillou i samma toppform. Det mesta är lustfyllt och, i god mening, underhållande. Ironierna flödar, hastigheten är perfekt anpassad till de erövrade terrängavsnitten, och de oförfärliga tvingas ideligen konstatera att de lever (och att de är samtida med författaren). Ändå finns ett stråk av ödmjukhet över anrättningen liksom en tendens till hederlig självvransakan. Text framställs Peter Bratt, Annika Hagström och flera med dem i gynnsammare dager än man vant sig vid genom åren. Det känns välgörande.

Guillou påminner om den lille pojken hos H C Andersen, grabben som helt frankt tillkännager att kejsaren är naken. Som polemiker, kolumnist och Ruda-gosse har man att uppträda just så.

Mats Parner